

אנשים רבים הם אמביוולנטיים בכל האמור בחיפוש עזרה. הם מחשיבים חיפוש עזרה כהודאה בכישלון, או כסימן לחוסר קומפטנטיות (Fisher; Nadler & Whitcher-Alagna; 1982), ושוללים את האפשרות להיעזר בשירותי בריאות הנפש (Furnham & Wardly, 1990) אצל הארכת סבלם (Nadler, Fisher & DePaulo, 1983). עקב כך הם לא מבקשים עזרה, אף שפירוש הדבר הוא הפער בין הצורך בעזרה לבין חיפוש בפועל כונה 'פער השירות' (Service gap) (Stefl & Prospery, 1985).

רוב האנשים הסובלים ממצוקה פסיכולוגית לא מקבלים עזרה פסיכולוגית, אפילו כשהיא ניתנת חינם (Ware, Manning, Duan, Wells, & Newhouse, 1984) אצל (Raviv et al., 2003) ולמרות השכיחות הגבוהה של בעיות פסיכיאטריות בקרב ילדים ובני נוער (20%), רק אחוז קטן מהם מגיעים לשירותי בריאות הנפש (Gerland & Zigler, 1994).

ממצאים אלו ניתן להסביר בעיקר ע"י מניזם האיום לערך העצמי. על פי מודל זה, חיפוש העזרה נתפס כסימן לנחיתות, להיזדקקות ולחוסר קומפטנטיות של אותו האדם, ומשום כך האיום לעצמי הוא פעמים רבות מחיר פסיכולוגי העולה על הרווח הנתפס בחיפוש העזרה, וככה מעכב התנהגות של חיפוש עזרה. מחקרים מראים כי בהתאם למודל, פנייה לפסיכולוג בקרב מתבגרים נתפסת כמאיימת יותר על העצמי מאשר פנייה למקורות לא פורמאליים כגון הורים או חברים (Raviv, Sills, Raviv & Wilansky, 2000).

ישנם כמה משתנים המשפיעים על האופן שבו תופס מקבל העזרה את העזרה המוגשת לו: משתנים הקשורים למאפייני מטלה, או להקשר (למשל, עד כמה הבעיה שעל הפרק מרכזית לאגו, או עד כמה היא נתפסת כנורמטיבית), משתנים הקשורים למאפייני העוזר ומשתנים הקשורים למאפייניו של מקבל העזרה. מידת האיום או התמיכה נקבעת ע"י אינטראקציה בין משתנים אלו, שמשפיעים מיד על התגובה הרגשית, הקוגניטיבית וההתנהגותית של מחפש העזרה (Nadler, 1997; Nadler & Fisher, 1986).

משמעות פער השירות גדלה אם מביאים בחשבון את הפרוגנוזה הגרועה הקיימת בנוגע להפחתת מנטאליות שאינן מטופלות (Fonagy, 1988). כמו כן, מחקרים הוכיחו את יעילותם של טיפולי פסיכולוגיים הולמים בהפחתת משמעותית של קשיים ומצוקות (Lipsey & Wilson, 1993).

על כן חשוב מאוד לברר את היקף התופעה והגורמים הקשורים אליה, ולהבינה, כדי לצמצמה. עדיין לא ברור עד כמה פער השירות קשור לתדמית הפסיכולוגיה והפסיכולוגים בציבור, ועד כמה הוא מושפע ממנה, אך ברור למדי שקשר מסוים קיים. ולכן, כדי למלא את ייעודו של התחום, חשוב לעמוד על התדמית הציבורית על כל היבטיה, ולנקוט צעדים לשיפור הקיים.

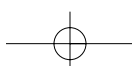
תדמית הפסיכולוגים נבדקה במתודות שונות לאורך השנים: הן באופן אבסולוטי (הפסיכולוגיה כמקצוע בפני עצמו) והן באופן יחסי, בהשוואה למקצועות אחרים. כמו כן נשאלו הן שאלות ישירות בנוגע לתחום ולעוסקים בו, והן שאלות עקיפות ופרטניות יותר.

רוב המחקרים בתחום הם סקרי דעת קהל שמשמשים באחת מהמתודות או בכמה מהן, ואולם יש גם שיטות אחרות. Szyiersky & Raviv (1995) למשל, בדקו את דימוי הפסיכולוגים כפי שהוא משתקף בספרות, כדי לנסות ולהרחיב את הפרספקטיבה של המחקר הקיים בתחום.

תדמית ציבורית היא נושא דו-ממדי שמשקף פופולאריות ומידת הבנה. כלומר, איך הציבור מרגיש כלפי פסיכולוגיה ופסיכולוגים ומה הציבור יודע על פסיכולוגיה ועל מה שפסיכולוגים בעצם עושים (Benjamin, 1986). המחקרים ההשוואתיים הרבים שנערכו עוסקים בשני נושאים עיקריים העוררים על דו-ממדיות זו: יכולת ההבחנה בין המקצועות השונים, והתפיסות והעמדות כלפיהם.

לאחר מלחמת-העולם השנייה היו תפקידיהם של פסיכיאטרים, פסיכולוגים, ומקצועות בריאות הנפש מוגדרים בבירור: פסיכולוגים מספקים טסטים, פסיכיאטרים מטפלים בתרופות ופסיכותרפיה, ועובדים סוציאליים עובדים לשם סיפוק רשתות תמיכה. החל משנות השישים חדלו התפקידים להיות מוגדרים כל-כך. אחוז המטופלים מחוץ למרפאות ובתי חולים עלה בהדרגה, ואחוז המטופלים המאושפזים ירד. העוסקים במקצועות בריאות הנפש, ובכללם פסיכולוגים, נאבקו בהצלחה להצטרף לפסיכיאטרים בקליניקות פרטיות. התחום המקצועי שבו התחולל השינוי המשמעותי ביותר בעשורים האחרונים הוא הפסיכותרפיה. פסיכולוגים, פסיכיאטרים ועובדים סוציאליים עוסקים בפסיכותרפיה, וכמה מקצועות אחרים (כגון כמרים, יועצים ועוד) מספקים

הפער בין הצורך בעזרה לבין חיפוש בפועל כונה 'פער השירות'. רוב האנשים הסובלים ממצוקה פסיכולוגית לא מקבלים עזרה פסיכולוגית, אפילו כשהיא ניתנת חינם

דימוי הפסיכולוג בציבור

■ פרופ' עמירם רביב וגילי לוטרינגר, החוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת ת"א

ראשית דבר

בנובמבר 2003 ערכה הסתדרות הפסיכולוגים סקר על חשיבותו של יעוץ פסיכולוגי. אמנם לא אנחנו חיברנו את הסקר, אך נענינו לבקשת הסתדרות הפסיכולוגים להשתמש בו כבסיס למאמר זה.

בחרנו להציג את תוצאות הסקר בהקשר רחב יותר, לעסוק בתדמית הפסיכולוג בהקשר תיאוריטי והיסטורי, ולא להתמקד רק בישראל. מפאת קוצר היריעה לא נציג וננתח את כל הממצאים שעלו, ונסתפק בהצגה חלקית בלבד.

במבוא נתייחס לתדמית הפסיכולוג מכמה היבטים:

נסקור כמה מהמחקרים שנעשו בנושא ונציג את ממצאיהם העיקריים.

נציג שיטות שונות למדידת עמדות הציבור כלפי פסיכולוגים.

נסביר את חשיבות הנושא והשלכותיו על הציבור ועל הפסיכולוגים.

נציג תיאוריות והסברים רלוונטיים לדימוי השלילי של התחום.

נקדיש תשומת לב לפסיכולוגיה בכלי התקשורת, שכן הם חלק בלתי-נפרד ממקורות המידע ומהתדמית הציבורית של התחום.

וכמובן, נציג את שאלות הסקר¹.

מבוא

פסיכולוגים התעניינו בתדמיתם הציבורית מאז הפגישה הראשונה של ה-APA ב-1892. Benjamin, (1986). אמנם סקרים פורמאליים החלו רק בשנות ה-40, אך כתיבתם של פסיכולוגים בסוף המאה ה-19 מעידה על כך שהוטרו תכופות מחוסר ההבנה בציבור. (Royce, 1898; Bliss, 1898; Jastrow, 1900). אצל Benjamin, (1986). הסקר הפורמאלי הראשון שפורסם הופיע ב-1948 בג'ורנל – American Psychologist (Guest, 1948). ההתעניינות בנושא ניכרת ממספר המאמרים הגדול שהתפרסמו מאז שנות ה-40 ועד ימינו. מחקרים שנערכו במקומות שונים בעולם השתמשו בכל מיני מתודולוגיות, וסיפקו הסברים שונים לממצאים שעלו.

ההתעניינות הרחבה בנושא מלמדת על ההכרה בחשיבותו. Kilburg ו-Pallak (1986), למשל, הצביעו על הקשר בין הידע שיש לציבור על פסיכולוגיה, לבין יכולתם של הפסיכולוגים למלא תפקיד ציבורי של מדע, מומחיות ואמצעי לקידום הרווחה האנושית.

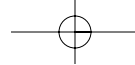
Wood, Jones & Benjamin (1986) טוענים שהבנה מלאה יותר של תדמית הפסיכולוגיה בציבור עשויה להציע דרכים לחינוך טוב יותר של הציבור בנוגע לטבעו של התחום וחשיבותו לחיי היום יום. בלא הבנה כזאת יישאר התחום פגיע להחלטות תקציביות של השלטון. הבנה רחבה יותר בציבור תגדיל את סיכויי הפסיכולוגיה להשיג את אחת ממטרותיה החשובות ביותר – שיפור הרווחה האנושית.

בעיות תדמיתיות של פסיכולוגיה ופסיכולוגים, או לחילופין, חוסר ידע והבנה בנוגע לעבודת הפסיכולוג עלולות לעכב חיפוש עזרה פסיכולוגית בשעת הצורך.

התנהגות חיפוש עזרה היא תופעה מורכבת, דינמית ורב-ממדים. (Nadler & Fisher, 1986).

בעיות תדמיתיות של פסיכולוגיה ופסיכולוגים, או לחילופין, חוסר ידע והבנה בנוגע לעבודת הפסיכולוג עלולות לעכב חיפוש עזרה פסיכולוגית בשעת הצורך

¹ הערה קטנה לפני שצא לדרך – בניגוד לכתיבה מקובלת של מאמרים אמפיריים, בחרנו לאחד את פרק הדיון והתוצאות ולסיים בהמלצות ומסקנות.

1. כ-50% לא מאמינים בתקפותה המדעית של הפסיכולוגיה.
 2. 50% מפקפקים באפשרות של הבנת ההתנהגות האנושית באופן מדעי.
 3. 50% לא מאמינים ביעילותה של פסיכותרפיה.
 4. פסיכולוגיה נתפסת כמקצוע לא רצוי עבור ילדיהם של הנשאלים.
 5. פסיכולוגים נתפסים כאנשים מוזרים החווים קשיים ביחסים בינאישיים.

גם במחקר שנערך באוסטרליה (Hartwig & Delin, 2003) נמצא הבדל דומה בין שתי המתודות. במחקר זה על דימוי הפסיכולוגים בציבור התבקשו הנבדקים להעריך פסיכולוגים בשתי הדרכים. כפי שצפו, דימוי הפסיכולוגים היה גבוה יותר במדידות לא ישירות.

Webb & Speer (1986) טוענים, שאף על פי שפסיכולוגים רבים חוששים שלמקצוע יש דימוי שלילי בציבור, המחקר כיום אינו מאשר זאת. מחקרים שפורסמו על עמדות הציבור כלפי פסיכולוגיה הם מועטים ומיושנים. נוסף על כך, המתודולוגיה במחקרים אלו מוגבלת למטרת ההערכה של דימוי ציבורי. השאלון, ככלי מחקר פופולארי, מוגבל מטבעו, שכן הוא עלול לשקף את הנחותיו המוקדמות של החוקר. עם מידע מועט ומוטל בספק, הדאגות בנוגע לגישות שליליות בציבור נשארות לא מבוססות. תוצאות המחקר שערכו לא תומכות בסברה של גישות שליליות בציבור, והדירוג החיובי מפתיע.

החוקרים חלוקים בנוגע למידת הפופולאריות של הפסיכולוגיה, ונראה שהבדלים מתודיים משפיעים לא מעט על התוצאות. הקונצנזוס בנוגע לסוגיית הבנת התחום, לעומת זאת, גדול קצת יותר. ליותר ויותר אנשים יש כיום מושג במה בעצם עוסק הפסיכולוג, מתוך נסיונם שלהם בטיפול, או דרך יצוגי פסיכולוגים בכלי התקשורת. סביר להניח שבדור הקודם מספר קטן בהרבה של אנשים הבינו מהי פסיכותרפיה (Murstein & Fontaine, 1993). עם זאת, נראה שההבנה של הציבור את תחום הפסיכולוגיה, גם כיום, לוקה בחסר.

Wood, Jones & Benjamin (1986) טוענים שאף על פי שרוב האנשים חיובים בעמדתם כלפי הפסיכולוגיה, הבנתם את התחום אינה מספקת. השפעתה העיקרית הנתפסת של הפסיכולוגיה היא סיפוק עזרה לבעיות של אינדיבידואלים. קיימת מודעות מסוימת להיבט המחקרי של התחום, אך היבטים אחרים לא מקבלים הכרה. הציבור אינו מבין מהי פסיכולוגיה וומהן השפעותיה כפי שהיינו רוצים.

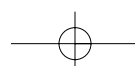
גם Webb & Speer (1986) סבורים שההיכרות עם הפסיכולוגיה מוגבלת. לטענתם, יש להתייחס בזירות לדימוי החיובי שנמצא, משום שהנבדקים דירגו על בסיס דימוי לא שלם של פסיכולוגים. קיימת מודעות מינימאלית בלבד לתפקיד הרחב יותר של הפסיכולוגיה בחברה, תופעה שהם מכנים 'ההטיה הקלינית'; פסיכולוגים נתפסים בראש ובראשונה כמטפלים, בדומה לפסיכיאטרים, ורחוקים מהתחום המדעי/מחקרי. לכן, הדימוי החיובי נובע לא מעט מפנטזיה, ויש לקוות שדימוי זה לא ייפגע אם יידע הציבור יותר.

Benjamin (1986) מסכם, שאף שהפופולאריות של הפסיכולוגיה עלתה וירדה במהלך השנים, קיים ספק האם הבין הציבור אי פעם את טבעו של התחום. סקרים שנערכו במהלך 40 השנים שאחרי מלה"ע השנייה מציעים שיפור הדרגתי בתדמיתה הציבורית של הפסיכולוגיה. ועדיין, פסיכולוגים רבים בזמננו מודאגים מכך שהדימוי רחוק מלהיות מקובל, ושהפסיכולוגיה כמדע וכמקצוע מוסיפה לסבול עקב תדמית זו.

מהן הסיבות לדימוי השלילי ולחוסר ההבנה הציבורית? או כמו ש-Benjamin שואל בכותרת של מאמרו – למה הם לא מבינים אותנו?

Benjamin (1986) תולה את הקולר בכך שהפסיכולוגיה מאגדת בתוכה כמה תחומים, דבר המבלבל את הציבור. בלבול זה הוא בעיה החל מהשלב שהפסיכולוגיה ניסתה לבסס את עצמה כדיסציפלינה מחקרית ולא פילוסופית. הוויכוחים בין הפסיכולוגים בהקשר ליישום המדע החדש הוסיפו לחוסר ההבנה הציבורית. קיימת חלוקה פנימית של הפסיכולוגיה כמדעית מחד גיסא והומיניסטית מאידך גיסא, וחלוקה זו יוצרת בעיית זהות קשה. (Kimble's, 1984) אצל Benjamin, 1986). ייתכן שטבעה של הפסיכולוגיה דן אותה לחיים של חוסר וודאות ציבורי. ישנן הרי אי הסכמות רבות כל-כך בתוך קהילת הפסיכולוגים, שאולי אין זה הגיוני לצפות מהציבור להבין את הפסיכולוגיה. בהינתן אי ההסכמות בקרב פסיכולוגים בקשר לתרומתה הפוטנציאלית של הפסיכולוגיה, בלבול מה לגבי השפעתה הוא מובן. (Benjamin, 1986).

Benjamin (1986) מסכם, שאף שהפופולאריות של הפסיכולוגיה עלתה וירדה במהלך השנים, קיים ספק האם הבין הציבור אי פעם את טבעו של התחום. סקרים שנערכו במהלך 40 השנים שאחרי מלה"ע השנייה מציעים שיפור הדרגתי בתדמיתה הציבורית של הפסיכולוגיה

שירות דומה, גם אם הוא לא נקרא כך במפורש. הדמיון ההולך וגדל בתפקידיהם של מקצועות בריאות הנפש העלה צורך בחקירת התפיסות הציבוריות בנוגע לאיכויות וליכולות של המקצועות השונים (Schindler, Berren, Hannan, Beigil & Santiago, 1987).

Murstein & Fontaine (1993) סקרו מחקרים שנערכו עד שנת 1993. לטענתם, אחת המסקנות העולה מסקירה זו היא שקיים בלבול בקרב הציבור בכל הנוגע להבחנה בין מקצועות בריאות הנפש השונים, במיוחד בהבחנה בין פסיכולוגים ופסיכיאטרים. נראה אמנם שעם השנים גוברת האבחנה בקרב הציבור, אך היא עדיין איננה מספקת.

התחום הנתפס כקרוב ביותר לפסיכולוגיה הוא הפסיכיאטריה. חוקרים רבים הצביעו על כך שהציבור אינו מבחין היטב בין שני התחומים. גם בין שתי הדיסציפלינות הללו הולכת וגדלה ההבחנה במהלך השנים, אך הן עדיין נתפסות כחופפות במידה רבה (Kabatnick, 1984 at Murstein & Fontaine 1993).

בעבר, פסיכולוגים נתפסו כנחותים במונחים של סטאטוס, אמון, ורצון לפנייה, בהשוואה לשאר המקצועות (Wilkinson et al., 1978; Small & Gault, 1975 at Webb & Speer, 1986). בהשׁוואה זוואה בין פסיכולוגיה ופסיכיאטריה נמצא כי פסיכולוגים נתפסו כמדענים התנהגותיים בעיקר, שלא מסוגלים לטפל בבעיות נפשיות, בעוד שפסיכיאטרים נתפסו כרופאים המסוגלים לכך (Murray, 1962, Tallent & Reiss, 1959 at Murstein & Fontaine 1993). (Trautt & Bloom, 1982) מצאו שאפילו סטודנטים לתואר ראשון בפסיכולוגיה דירגו יועצים ופסיכיאטרים גבוה יותר מאשר פסיכולוגים בכמה ממדים. מחקרים מאוחרים יותר הראו שחל שיפור בדעה היחסית על פסיכולוגים לעומת שאר המקצועות.

סקר שנערך בקרב סטודנטים והוריהם באוניברסיטת Southwestern בארה"ב הראה דעות חיוביות מאוד על פסיכולוגיה. לפסיכולוגים ניתנו שמות תואר חיוביים יותר מאשר לרופאים, מדענים ומורים. למעשה, רק פסיכיאטרים הועדפו על פניהם (Webb & Speer, 1986).

במחקרם של Schindler et al (1987) נמצא שפסיכיאטרים ופסיכולוגים דורגו באותו הסטאטוס, אך נתפסו כבעלי איכויות נבדלות בתחומים שונים. פסיכולוגים נתפסו כחמים יותר, אכפתיים יותר ומתאימים במיוחד לטיפול בבעיות הסתגלות ומערכות יחסים. פסיכיאטרים לעומת זאת נתפסו כמשכילים יותר וכמוסמכים יותר לטפל בהפרעות נפשיות חמורות. עם זאת, שני התחומים פיגרו הרבה אחרי רופאים בכל הנוגע לתחום בריאות הנפש. ממצא זה מתאים לתוצאות מחקרים נוספים שמצביעים על כך שרוב האנשים מעדיפים להיוועץ ברופאים ולא במומחים לבריאות הנפש בנושאים של בעיות רגשיות, שפסיכיאטרים מועדפים במקרים קשים, ואילו פסיכולוגים מועדפים במקרים של בעיות "נורמליות" יותר. (McGuire & Borowy, 1979, Nunnally & Kiffros, 1958).

Murstein & Fontaine (1993) טוענים שמחקרם מצביע על נקודת מפנה מעודדת. המחקר הני"ל מגלה בפעם הראשונה דפוס העדפה ברור בקרב הציבור כלפי פסיכולוגים על פני פסיכיאטרים. עוד הוא מראה, כי פסיכולוגים נוחים לפנייה באותה מידה כמו רופאים. אך תוצאות מעודדות אלו אינן עקביות במקומות אחרים בעולם. במחקר שנערך בספר למשל, ניסו לעמוד על תפיסת הדומה והשונה בין תחום הפסיכולוגיה לבין מקצועות הקרובים לה, כגון: פסיכיאטריה, רפואה, כלכלה, פדגוגיה, עבודה סוציאלית, הוראה וכמורה. בדומה למחקרים מוקדמים יותר, עלה גם ממחקר זה כי רופאים נתפסים כבעלי היוקרה הגבוהה ביותר, הפסיכולוגיה נתפסת כבינונית מבחינת יוקרה ועזרה סוציאלית כנמוכה ביותר מבחינה זו. כמו כן התגלתה חפיפה כמעט מוחלטת בין פסיכולוגיה ופסיכיאטריה בעיני הציבור. למשל, 30% מהמשיבים סברו שפסיכולוגים מעניינים יותר מרופאים רפואיים. נתון זה מצביע על חוסר הבחנה בין מקצועות אלו (Paco & Javiar, 1995).

ומה הן העמדות כלפי מקצוע הפסיכולוגיה כשלעצמו? נראה שזה תלוי לא מעט במתודה שבה משתמשים.

Wood, Jones & Benjamin (1986) טוענים שקשה לזהות נטיות לאורך זמן משום שהסקרים נבדלים באופן משמעותי במדגם, במתודות ובשאלות שנשאלו. המתודות השונות מפקות תוצאות שונות – שאלה כללית על התחום מפקה לרוב תגובות חיוביות, אך שאלות פרטניות יותר מגלות עמדות שליליות סמויות:

Murstein & Fontaine (1993) סקרו מחקרים שנערכו עד שנת 1993. לטענתם, אחת המסקנות העולה מסקירה זו היא שקיים בלבול בקרב הציבור בכל הנוגע להבחנה בין מקצועות בריאות הנפש השונים, במיוחד בהבחנה בין פסיכולוגים ופסיכיאטרים

במחקרם של Schindler et al (1987) נמצא שפסיכיאטרים ופסיכולוגים דורגו באותו הסטאטוס, אך נתפסו כבעלי איכויות נבדלות בתחומים שונים. פסיכולוגים נתפסו כחמים יותר, אכפתיים יותר ומתאימים במיוחד לטיפול בבעיות הסתגלות ומערכות יחסים. פסיכיאטרים לעומת זאת נתפסו כמשכילים יותר וכמוסמכים יותר לטפל בהפרעות נפשיות חמורות

מסריהם. בחינת תוכן המסרים שפורסמו במהלך תקופה זו לא מגלה טעויות מקצועיות בולטות. מכאן שמנת-יתר של מסרים, ולא תוכנם, היא שגרמה לתגובות השליליות, וכן התנאים הקיצוניים של המלחמה.

פרסום שלילי הוא אינהרנטי לשימוש לא מבוקר בכלי התקשורת, ועל פסיכולוגים לווסת בזהירות את השימוש בהם כדי למנוע חשיפת-יתר. (Raviv & Weiner, 1995).

לאור כל הנתונים הרבים והמורכבים הללו, אולי ברורה יותר חשיבותו ומהותו של הסקר שערכה הסתדרות הפסיכולוגים. מטרתו הכללית של המחקר הייתה לבדוק את עמדות הציבור בנוגע לחשיבותו של יעוץ פסיכולוגי במצבים שונים. לשם כך נבדקו הנושאים הבאים:

- מידת חשיבותו של היעוץ הפסיכולוגי למקבלי החלטות, אנשי עסקים ומדינאים.
- מידת חשיבותם של השירותים הפסיכולוגים בהשוואה לשירותים רפואיים שונים.
- מידת חשיבותה של הפנייה לשירותים פסיכולוגיים במצבים שונים.
- השוואה בין פסיכולוגים למטפלים אחרים על פי ממדים שונים (סיבת פנייה, שכר, יכולת לעזור ועוד).
- עמדות כלפי פסיכולוגיה בכלי התקשורת.
- מידת ההתנסות ביעוץ פסיכולוגי ומידת הנכונות להיעזר ביעוץ פסיכולוגי בשעת מתח נפשי.

באוכלוסיית האם נכללו כלל התושבים הבוגרים (18+) בישראל; מכל בית אב רואיין אדם בוגר אחד. במדגם רואיינו 500 אנשים שהיוו מדגם מייצג של אוכלוסיית האם. רואיינו גם עולים מחבר-העמים וערבים ישראלים, ביחס למשקלם בכלל האוכלוסייה.

הראיונות נעשו בטלפון, על בסיס שאלון מובנה שכלל שאלות פתוחות וסגורות. איסוף הנתונים נערך בשבוע האחרון של אוקטובר 2003.

כאמור, לא נציג במאמר זה את כל הממצאים שהתקבלו, אלא את מה שנראה לנו חשוב, מעניין ורלוונטי במיוחד. כמו כן, נתייחס למדגם הכללי, ולא לניתוח נתונים של תת-הקבוצות. כל המעוין ניון לקרוא את ממצאי הסקר בשלמותם מוזמן לפנות להסתדרות הפסיכולוגים.

תוצאות ודין

התנסות

כ-30% מהציבור הישראלי הבוגר התנסו פעם אחת לפחות בקבלת יעוץ פסיכולוגי. מתוכם, 5% היו בטיפול תקופה ממושכת, 19% קיבלו יעוץ כמה פעמים, ו-6% היו ביעוץ פעם אחת. 69% השיבו שלא היו ביעוץ פסיכולוגי מעולם.

לפיכך, חשוב לבחון את שאר הממצאים לאור העובדה ששני שלישים מהמשיבים השיבו לא על סמך התנסות אישית, אלא על סמך היכרות עקיפה, באמצעות כלי התקשורת, דרך מכרים, או בדרך עקיפה אחרת.

עמדות כלפי טיפול פסיכולוגי

לא השיבו	מתנגד	מסכים	
2%	67%	31%	טיפול פסיכולוגי זה בשביל חולי נפש
2%	13%	85%	טיפול פסיכולוגי יכול לתרום לרוב האנשים
9%	57%	34%	פסיכולוגים מנפחים בעיות וגורמים לאנשים להרגיש שיש להם בעיות נפשיות
4%	8%	88%	פסיכולוג עוזר לאדם להבין את עצמו
3%	60%	37%	פנייה לפסיכולוג היא מותרות לאנשים שאינם חולי נפש, ואם מישהו מעוניין בכך עליו לשלם על כך מכיסו

כשמתבוננים בטבלה זו ניתן לראות את חוסר העקביות בתגובות, כפי שהצגנו במבוא. אמנם הרוב

כמו כן, חוסר העקביות בתגובות הציבוריות בנוגע לפסיכולוגיה אינו מפתיע עקב מגוון הפרספקטיבות והפעילויות במסגרת התחום. ייתכן שהנבדקים התמקדו בהיבט אחד של הפסיכולוגיה בנוגע לשאלות מסוימות, ובהיבט אחר בנוגע לשאלות אחרות. (Wood, Jones & Benjamin, 1986). את חוסר האהדה הציבורית לפסיכולוגיה בתקופת השפל הכלכלי בארה"ב (Benjamin, 1986) מסביר בכך שפסיכולוגים, ואנשים שהתיימרו להיות פסיכולוגים, הבטיחו יותר ממה שיכלו לקיים, מה שהגביר את חוסר האמון הציבורי.

Webb & Speer (1986) מציינים כי מקור אפשרי נוסף לשליליות ולחוסר ההבנה הוא ה'הטיה הקלינית' בפסיכולוגיה – האמונה שכל הפסיכולוגים הם קלינאים. הטיה זו עלולה לעודד דעות שליליות מכיוון שהיא יוצרת תחרות עם תחום הרפואה, ובלבול בין פסיכולוגים לפסיכיאטרים. מקור נוסף שנוהגים לחשוך בתרומתו לגישה השלילית הוא כלי התקשורת, שהואשמו בהנצחת גישות מוטעות, לעג, ופחד מפסיכולוגים. (Gardner, 1976; Lofton, 1972; Shaffer, 1977; Thumin & Zebelman, 1967 אצל Webb & Speer, 1986).

סוגיית עמדות הציבור כלפי הפסיכולוגיה נעשתה אקוטית יותר עם התרחבות ייצוג הפסיכולוגיה בכלי התקשורת והעלייה במספר הפסיכולוגים שנמשכים לתחום זה. שילוב כלי התקשורת בניסיונות להעביר מסרים פסיכולוגיים הולך וגדל בעולם, וכולל מגוון תחומי פעולה. עם זאת, פסיכולוגיה גיה בכלי התקשורת היתה ונשארה נושא שנוי במחלוקת. המתנגדים מציינים את הפוטנציאל המזיק שלה, ואילו התומכים מדגישים את הפוטנציאל שלה להגיע לקהלים גדולים, להעביר אינפורמציה פסיכולוגית ולספק מניעה ראשונית להפרעות נפשיות ורגשיות (Raviv & Weiner, 1995).

מעבר לפולמוס, נוכחות הפסיכולוגיה בכלי התקשורת מעלה שאלות אתיות משמעותיות, והקפיצה על כללי האתיקה היא הכרחית. לשם כך הוציאה הסתדרות הפסיכולוגים האמריקאית (A.P.A.) את 'מדריך את' שמטרתו להנחות פסיכולוגים במגעייהם עם התקשורת, וחטיבה 46 ב-A.P.A. הוציאה קוד אתי המפרט קווים מנחים המגדירים 'עשה ואל תעשה' במסגרת זו².

צריכת אמצעי התקשורת חושפת את האדם למסרים שעשויים להשפיע על אורח חייו והתנהגותו, ועיסוק בתכנים פסיכולוגיים הוא דוגמה לגישה השימושית-מלמדת של אמצעי התקשורת, שגורסת שצריכתם מספקת לפרט יעוץ והדרכה. בצד הערך המחנך והמלמד יש לנוכחות הפסיכולוגים בכלי התקשורת 'ערך מוסף' לקידום המקצוע ולשיפור מעמדו. תהליך שהנהנה ממנו בסופו של דבר הוא הפונה ליעוץ הפסיכולוגי. (רביב וארנון, 1988).

Wood, Jones & Benjamin (1986) המתייחסים למצוקת מקצוע הפסיכולוגיה, המשאבים המוקצים לה ודימויו הציבורי בארה"ב, מציינים את חשיבות האופן שבו נחשפים פסיכולוגים באמצעי התקשורת ומדגישים, בצד הנזק הנגרם בשל חשיפה לא נאותה, גם את התועלת האפשרית בקידום מעמד המקצועי והחברתי של פסיכולוגים כשהדבר נעשה באופן מקצועי.

Pryzwansky & Wendt (1987, אצל רביב וארנון, 1988) טוענים שכלי התקשורת פונים לפסיכולוגיה לקבלת תשובות, שאם הן ניתנות כהלכה, ביכולתן לתרום רבות לדימוי המקצוע בציבור.

גם Webb & Speer (1986) גורסים שאף על פי שכלי התקשורת מואשמים ביצירת דימוי שלילי בציבור כלפי פסיכולוגים, להיחשפותם של פסיכולוגים בכלי התקשורת יש השלכות חיוביות.

הפוטנציאל החיובי לתדמית הפסיכולוגים תלוי בכמות ובאיכות של הייצוגים בכלי התקשורת. דוגמה לכך שכלי התקשורת עלולים להזיק לתדמית מובאת במחקר שנעשה בארץ.

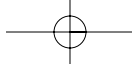
מחקר זה מציג ומנתח את התופעה של תגובות שליליות בנוגע למעורבות הפסיכולוגים בכלי התקשורת בתקופת מלחמת המפרץ. בניגוד למלחמות קודמות, כל האוכלוסייה בישראל הייתה בסכנה של התקפה ישירה, ולא רק החיילים שבחזית. סטואציה זו יצרה טווח רחב של תגובות חרדה ופחד בקרב ילדים ומבוגרים. המנהיגות הפוליטית, שממנה ציפו לנסוך ביטחון באזרחים, נכשלה במשימתה. הייתה תחושה כללית של ואקום אינפורמטיבי והיעדר מנהיגות פוליטית. מאפייינים ייחודיים אלו הכשירו את הקרקע לנוכחותם המסיבית של פסיכולוגים בכלי התקשורת שפנו אליהם כדי שיספקו מידע רלוונטי לציבור (Cohen et al. 1992, אצל Raviv & Weiner, 1995).

נוכחות מסיבית זו בכלי התקשורת בתקופת המלחמה גררה ביקורת מקצועית על פסיכולוגים ועל

Webb & Speer (1986) מציינים כי מקור אפשרי נוסף לשליליות ולחוסר ההבנה הוא ה'הטיה הקלינית' בפסיכולוגיה – האמונה שכל הפסיכולוגים הם קלינאים. הטיה זו עלולה לעודד דעות שליליות מכיוון שהיא יוצרת תחרות עם תחום הרפואה, ובלבול בין פסיכולוגים לפסיכיאטרים

סוגיית עמדות הציבור כלפי הפסיכולוגיה נעשתה אקוטית יותר עם התרחבות ייצוג הפסיכולוגיה בכלי התקשורת והעלייה במספר הפסיכולוגים שנמשכים לתחום זה. שילוב כלי התקשורת בניסיונות להעביר מסרים פסיכולוגיים הולך וגדל בעולם

²פירוט ניתן לראות ברביב ואבוהב, אצל שפיר, אכמון ווייל, תשס"ג.

אוטיפים הקשורים לדמות הפסיכולוג ולטיפול הפסיכולוגי. קשה לעמוד דרך שאלון זה על הסיבות לפער השירות, שאכן גלום בממצאיו. מהטבלה שנוגעת לעמדות כלפי טיפול פסיכולוגי, אכן ניתן לראות שקיימת תפיסה סטריאוטיפית אצל חלק גדול מן הציבור (כשליש), לפיה, פסיכולוגים מנפחים בעיות, ושטיפול מיועד בראש ובראשונה לסובלים מבעיות נפש. כמו כן, גם אם אדם לא מחזיק בעמדות סטריאוטיפיות בעצמו, הוא עלול לחשוש שאחרים מחזיקים בהן, ועקב כך לחשוש מסטיגמה.

מכל מקום, יש כאן סימוכין נוספים לממצא האמפירי המלמד שאנשים מצהירים על נכונותם להפנות את זולתם לפסיכולוג יותר מאשר על נכונותם לפנות בעצמם. (Raviv et al, 2000). נמצא שבקרב מתבגרים, הפניה של חבר לעזרה מאימת פחות מאשר פניה עצמית משום שהבעיה אינה מרכזית לאגו של המתבגר, ולא מתעוררות תחושות של חולשה ונחיתות. (Raviv et al, 2000).

פסיכולוגיה בהשוואה למקצועות דומים

השירותים שאליהם כדאי לפנות במצב של מצוקה נפשית:

עובד סוציאלי	פסיכולוג	פסיכיאטר	רופא משפחה	חבר קרוב	שיתמודד בעצמו	לא השיבו
13%	45%	10%	6%	20%	5%	1%

הנטייה שנמצאה במחקר של Murstein & Fontaine (1993), המצביעה על פופולאריות גוברת של פסיכולוגים לעומת רופאים ופסיכיאטרים, קיימת גם פה. למעשה, אחוז קטן בלבד בציבור (6%) סבורים שכדאי לפנות לרופא משפחה במצב של בעיה נפשית. במצב של מצוקה נפשית, פסיכולוגים נתפסים כערוץ הכדאי ביותר לקבלת עזרה.

למי רצוי שיפנו נפגעי טרור – לפסיכולוג קליני או לפסיכיאטר?

במצב שאדם נתקף פחדים עקב קרבה למקום שבו התרחש אירוע טרור, כ-60% סבורים שכדאי שיפנה לפסיכולוג, לעומת 32% הסבורים שכדאי שיפנה לפסיכיאטר. גם במקרה שאדם לקה בהלם בעקבות אירוע טרור, אחוז הסבורים שרצוי לפנות לפסיכולוג גבוה מאחוז הסבורים שרצוי לפנות לפסיכיאטר, ואולם באחוזים נמוכים יותר מאשר במקרה הקודם (55% לעומת 35%).

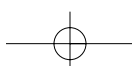
כפי שצינו במבוא, במחקרים קודמים עלה שאנשים סבורים שפסיכולוגים מתאימים לטיפול בבעיות נורמאליות יותר, ופסיכיאטרים בבעיות נפשיות חמורות יותר. ההבדל בין תוצאות השאלה הראשונה והשנייה משקף את התפיסה הזו. עם זאת, ההבדל הוא קטן, ונראה שהחומרה של הבעיה הנפשית במקרה של אירוע טרור לא מכריעה את הכף לטובת הפסיכיאטר. תגובה לאירוע טרור נתפסת כמקרה מיוחד ושונה ממחלות נפש. ייתכן שקיימת דיכטומיה כזו בתפיסת הציבור בנוגע לפסיכולוגיה ופסיכיאטריה, כפי שנמצא במחקרים אחרים, ויש מקום לבדוק זאת בסוגיות נוספות, כגון מחלות נפש.

פסיכולוג חינוכי בהשוואה ליועץ חינוכי

כ-60% סבורים שיש הבדלים בין פסיכולוג חינוכי ליועץ חינוכי, כ-27% סבורים שאין ביניהם הבדלים, ו-13% ציינו שאינם יודעים. בקרב אלה שצינו כי ישנם הבדלים בין התפקידים, ההבדלים העיקריים שצוינו היו שהפסיכולוג מקצועי יותר, ושהיועץ החינוכי מומחה לבעיות חינוך, ואילו הפסיכולוג מומחה לבעיות נפשיות. עם זאת, כשנשאלו למי נוח יותר לפנות כשלהורה יש ילד עם בעיות בבית הספר, 69% העדיפו יועץ חינוכי, לעומת 16% שהעדיפו פסיכולוג חינוכי. הפסיכולוג החינוכי נתפס כבעל אחריות מקצועית גבוהה יותר, כבעל הבנה טובה יותר במניעים של התנהגות ילדים, וכמי שמגיע לו שכר גבוה יותר מאשר ליועץ החינוכי. מקרב מי שענה שנוח יותר לפנות ליועץ חינוכי, הסיבות העיקריות שצוינו הן הסטיגמה בנוגע לפנייה לפסיכולוג, זמינות/ נגישות, כיוון שהיועץ הוא חלק מבית הספר.

ניתן לראות שקיימת תפיסה סטריאוטיפית אצל חלק גדול מן הציבור (כשליש), לפיה, פסיכולוגים מנפחים בעיות, ושטיפול מיועד בראש ובראשונה לסובלים מבעיות נפש

חומרת הבעיה הנפשית במקרה של אירוע טרור לא מכריעה את הכף לטובת הפסיכיאטר. תגובה לאירוע טרור נתפסת כמקרה מיוחד ושונה ממחלות נפש

הגדול סבור שטיפול יכול לתרום ולעזור לאדם להבין את עצמו, אך כשליש מהציבור סבורים שפסיכולוגים מנפחים בעיות, שטיפול מיועד לחולי נפש, ושהוא בבחינת מותרות. מכאן שמקצת האנשים השיבו תשובות סותרות במידת מה.

ייתכן שכמו שמצאו Wood, Jones & Benjamin (1986), שאלה כללית על התחום מפיקה תגובות חיוביות, אך שאלות פרטניות יותר מגלות עמדות שליליות סמויות: ואכן, כשנשאלו שאלות כלליות (בנוגע לתרומה ועזרה בהבנה עצמית), העמדות היו חיוביות מאוד וכמעט גורפות, ואילו בשאלות הפרטניות (ניפוח בעיות; בשביל חולי נפש; ומותרות) עלו עמדות שליליות בקרב חלק גדול יותר מהציבור (אך רק בקרב שליש מהציבור).

כמו כן, אולי קיים כאן ביטוי לטענה הישנה בדבר האמביוולנטיות של המטופל כלפי הטיפול, גם בקרב אוכלוסייה רגילה, ולא דווקא של מטופלים: מחד גיסא, אמונה שיעוץ פסיכולוגי הוא חשוב ותורם, ומאידך גיסא, ספקנות והסתייגות.

מידת החשיבות בפנייה לשירותים פסיכולוגיים במצבים שונים

לא השיבו	כלל לא חשוב	לא חשוב	לא כל כך חשוב	די חשוב	חשוב	חשוב מאוד	
1%	6%	6%	11%	15%	29%	32%	אדם שנפגע גופנית
1%	---	1%	1%	3%	17%	77%	אדם שנפגע נפשית
1%	6%	10%	14%	16%	24%	29%	הכוונה תעסוקתית לחיילים משוחררים
---	1%	1%	2%	5%	26%	65%	אבחון קשיי למידה אצל ילדים

הרוב הגדול (94%) סבור שחשוב ואף חשוב מאוד שאדם שנפגע נפשית יפנה לשירות פסיכולוגי, ומגמה דומה נמצאה בנוגע לאבחון ילדים בעלי קשיי למידה. 61% מייחסים לכך חשיבות עד חשיבות גבוהה במקרה שבו אדם נפגע פגיעה גופנית, ו-53% סבורים שחשוב לפנות לצורך הכוונה תעסוקתית.

אם כך, הפסיכולוג נתפס בראש ובראשונה כמטפל בבעיות נפשיות. ממצא זה מתאים להשערת ה'הטיה הקלינית' של Webb & Speer (1986). אמנם בשאלה זו דובר על חשיבות הפנייה במצבים שונים, אך ייתכן שמאחר שפסיכולוגים מזוהים פחות עם תחומים אלו, מתבקש פחות לפנות אליהם בעת הצורך. עם זאת, קשה לעמוד על הטיה קלינית, אם קיימת, משום שלא נשאלו שאלות בנוגע ל'מה פסיכולוג עושה'.

נכונות לפנות ליעוץ פסיכולוגי

המראיינים נשאלו: אם תתעורר אצלך בעיה של מתח נפשי, האם תפנה או לא תפנה ליעוץ פסיכולוגי?

לא השיבו	בטוח שלא	חושב שלא	חושב שכן	בטוח שכן
6%	19%	17%	31%	27%

בטבלה זו גלום הממצא המדאיג ביותר במחקר. אף על פי שהרוב הגדול סבור שחשוב עד חשוב מאוד לפנות ליעוץ במקרה של בעיה נפשית (94%), רק 30% בטוחים, ושליש נוסף חושבים, שיפנו ליעוץ פסיכולוגי במקרה כזה. ממצא זה משקף את פער השירות, שעליו הרחבנו במבוא. בעשור האחרון, יותר ויותר חוקרים מנסים לפתח כלים שיאפשרו לזהות את הגורמים ה'חוסמים' פנייה לפסיכולוג בקרב אוכלוסיות שונות. בין החוקרים הללו Kushner & Sher (1991), שזיהו והגידו פחדים וחששות של הפרט בעת תהליך חיפוש העזרה. בין הפחדים שהם מונים: החשש מן המבוכה הכרוכה בחשיפת נושאים רגשיים ואישיים בפני אדם זר, החשש משינוי, חשש שקשור בניסיון שלילי עם מערכת בריאות הנפש בעבר, חשש הנובע מבעיות ספציפיות (למשל, חשיפה לגירויים מעוררי חרדה לסובלים מפוביה), חשש מסטיגמה (שיפוט שלילי), וחשש שנובע מסטריי-

במידע המתקבל, או להיות מושפע ממנו. (Raviv, Raviv, Kleiner-Paz & Reisel, 1995).

הערכת המינון של התכניות:

פחות מדי	במידה המתאימה	יותר מדי	לא השיבו
54%	18%	9%	19%

מידת ההסכמה עם הדעה שיעוץ פסיכולוגי דרך התקשורת הוא חסר אחריות:

מסכים	די מסכים	די מתנגד	מתנגד	לא השיבו
44%	21%	13%	19%	3%

גם בשאלה זו ישנם הבדלים גדולים למדי בין אלו שנחשפו לתכניות לבין אלו שלא. אחוז הסבורים שהיעוץ הוא חסר אחריות גבוה יותר בקרב אלו שלא נחשפו לתכניות. כ-60% מהמשיבים שנחשפו לתכניות מאמינים שהיעוץ הוא חסר אחריות (מסכים +די מסכים), לעומת כ-74% מקרב אלו שלא נחשפו.

התרומה העיקרית הנתפסת של התכניות בכלי התקשורת היא של למידה וחינוך, וכמחצית מהמשיבים מאמינים שהתכניות עוזרות לפונים ולמאזינים. כאמור, אלו התרומות שמציינים גם התומכים ביעוץ פסיכולוגי בכלי התקשורת: להעביר אינפורמציה פסיכולוגית ולספק מניעה ראשונית להפרעות נפשיות ורגשיות.

רק 11% מאמינים שתכניות אלו גורמות נזק, כמו כן, למעלה ממחצית הציבור חשים שהיו מעוניינים להיחשף יותר לתכניות ייעוץ פסיכולוגי בכלי התקשורת. ממצאים אלו מרמזים שאין שחר לדאגות בדבר הנזק הפוטנציאלי של כלי התקשורת לתדמית הפסיכולוגים.

עם זאת, ישנו ממצא אחד שסותר את השאר; כשני שלישים מהציבור מסכימים שיעוץ פסיכולוגי דרך התקשורת הוא חסר אחריות. כלומר, מחד גיסא, הם היו רוצים לראות יותר, הם מאמינים שזה עוזר (או על כל פנים לא מזיק), ומעידים שהתכניות מוסיפות להם מידע חדש, אך מאידך גיסא הם סבורים שזה חסר אחריות.

ייתכן שדווקא עמדה זו מעידה על תחכום של הציבור, שמבחין היטב בין פסיכותרפיה ויעוץ אישי לבין פנייה לפסיכולוג באמצעות תקשורת ההמונים. השערה זו תואמת תוצאות מחקר שנערך בארץ. המחקר השווה את עמדותיהם וציפיותיהם של אנשים שקיבלו עזרה מפסיכולוגים בתכנית רדיו, לעומת ציפיותיהם של אנשים שקיבלו יעוץ פסיכולוגי בקליניקה, בנוגע ליעוץ שקיבלו. אחד מהממצאים היה שהציפיות מהיעוץ ברדיו תואמות למטרות מניעה ראשונית, ולא למטרות של פסיכותרפיה (Raviv, Raviv & Yunovitz, 1989).

הסבר אפשרי נוסף לסתירה בין הממצאים הוא שעולה כאן ההבחנה בין עצמי לבין אחרים, הנובעת מתפיסה עצמית חיובית: זה מעניין אותי, ולי זה לא יזיק, אבל לאחרים זה עלול להזיק... אין ביכולתנו לבדוק את משמעות הסתירה בין הממצאים, אך חשוב לבדוק זאת במחקרים עתידיים שיתמקדו בעמדות כלפי הפסיכולוגיה באמצעי התקשורת.

סיכום והמלצות

השאלה על תדמית הפסיכולוגים בציבור מעניינת את הפסיכולוגים מאז המאה ה-19. ברחבי העולם נערכו סקרים ומחקרים שונים שהתייחסו לנושא מהיבטים שונים ובמתודות מגוונות. מאחר שפסיכולוגיה מבוססת במידה רבה על מחקר, השאלה על דימוי הפסיכולוג בציבור ניתנת לניסוח אמפירי ולמידה. נדמה שמעט מאוד מקצועות עוסקים בשאלת דימויים בעיני הציבור, וגם ישנם מחקרים על דימוי עורכי דין, למשל, סביר שפסיכולוגים הם שעסקו בהם. העניין הרב שבחקירת הנושא, חשיבותו לציבור הפסיכולוגים ולציבור בכלל, והיכולת להעמיד אותו לבחינה אמפירית, יוצרים כר נרחב למחקר.

המחקר שערכה הסתדרות הפסיכולוגים נוגע בנקודות רלוונטיות רבות לנושא הכללי של תדמית הפסיכולוגיה בציבור: התנסות, עמדות, השוואה למקצועות אחרים, מידת חשיבות נתפסת, מידת

התרומה העיקרית הנתפסת של התכניות בכלי התקשורת היא של למידה וחינוך, וכמחצית מהמשיבים מאמינים שהתכניות עוזרות לפונים ולמאזינים

מאחר שפסיכולוגיה מבוססת במידה רבה על מחקר, השאלה על דימוי הפסיכולוג בציבור ניתנת לניסוח אמפירי ולמידה. נדמה שמעט מאוד מקצועות עוסקים בשאלת דימויים בעיני הציבור, וגם ישנם מחקרים על דימוי עורכי דין, למשל, סביר שפסיכולוגים הם שעסקו בהם

בארץ נערך מחקר הבודק את ההבדל בין מידת מוכנותן של אימהות (ישראליות חילוניות) לילדים בגילאי בי"ס יסודי להפנות את ילדיהן שלהן לעזרה פסיכולוגית, לבין מידת מוכנותן להפנות אם אחרת לעזרה כזו עבור ילדה. נמצא שאימהות מוכנות להפנות ילד אחר לעזרה פסיכולוגית יותר מאשר את ילדן שלהן

מקרב אלו שנחשפו לייעוץ פסיכולוגי בתקשורת, אחוז הסבורים שהתכניות עוזרות גבוה יותר מאשר מקרב אלו שלא נחשפו

גם כאן מופיעה הסתירה בין עמדות חיוביות כלפי יעוץ פסיכולוגי לבין נכונות לפנות בפועל לפסיכולוגים, וזו עדות נוספת, גם אם עקיפה יותר (הנבדקים נשאלו על נוחות ולא על נכונות לפנייה) לפער השירות. מחד גיסא, הפסיכולוג נתפס כמקצועי יותר, אחראי יותר, ומבין יותר. מאידך גיסא, הנשאלים מרגישים נוח יותר לפנות ליועץ. אם כך, הבעיה אינה טמונה לא ביוקרה ולא בהערכה. מכניזם האיום לערך העצמי, שתוארנו במבוא, עשוי להסביר ממצא זה. בקרב אוכלוסיית ילדים ובני נוער, ההורים הם אלה שאחראים לפער השירות, ולכן חשוב להבין את התנהגותם. הצורך של הילד בעזרה פסיכולוגית עשוי לגרום להוריו תחושות של חוסר מסוגלות וחוסר ערך בהקשר לתפקיד ההורי שלהם (Elson, 1984, אצל Raviv et al, 2003, ו-Chaung ו-Ho, 1996, אצל Raviv et al., 2003) דיווחו שהורים נמנעים מחיפוש עזרה עקב תחושות בושה ואי התאמה. בארץ נערך מחקר הבודק את ההבדל בין מידת מוכנותן של אימהות (ישראליות חילוניות) לילדים בגילאי בי"ס יסודי להפנות את ילדיהן שלהן לעזרה פסיכולוגית, לבין מידת מוכנותן להפנות אם אחרת לעזרה כזו עבור ילדה. נמצא שאימהות מוכנות להפנות ילד אחר לעזרה פסיכולוגית יותר מאשר את ילדן שלהן. גם תוצאות אלה אפשר כמובן להסביר במונחים של איום לערך העצמי. (Raviv et al, 2003).

כאמור, מודל האיום לערך העצמי גורס כי האיום לעצמי הוא מחיר פסיכולוגי שעלול לעלות על הרווח הנתפס של חיפוש עזרה, ומחקרים מראים שפנייה לפסיכולוג בקרב מתבגרים נתפסת כמאיימת יותר על העצמי מאשר פניה למקורות לא פורמאליים, כגון הורים או חברים (Raviv et al, 2000). פנייה ליועץ חינוכי היא אמנם פנייה לערוץ פורמאלי, אך כנראה שהיא מאיימת פחות על העצמי וכרוכה בפחות סטיגמה. (אולי משום שבעיות חינוכיות, שנתפסות כתחום התמחותו של היועץ החינוכי, מאיימות פחות על העצמי מאשר בעיות נפשיות, שבהן מתמחה הפסיכולוג).

תפיסות כלפי שימוש כלי התקשורת ביועצים פסיכולוגיים

מידת החשיפה לתכניות בכלי התקשורת עם פסיכולוגים:

לעיתים רחוקות	לפעמים	לעיתים קרובות	אף פעם
28%	26%	9%	37%

מקרב אלו שנחשפו לתכניות בתקשורת, 65% ציינו שהתכניות הוסיפו להם מידע חדש, לעומת 35% שטענו שלא.

האם התכניות הללו עוזרות?

לאנשים שפונים אליהן	למאזינים אחרים	
57%	52%	בד"כ עוזרות
11%	11%	בד"כ גורמות נזק
19%	24%	לא עוזרות ולא גורמות נזק
13%	13%	לא השיבו

מקרב אלו שנחשפו לייעוץ פסיכולוגי בתקשורת, אחוז הסבורים שהתכניות עוזרות גבוה יותר מאשר מקרב אלו שלא נחשפו (64% לעומת 47% עבור הפונים, בהתאמה, 63% לעומת 34% עבור מאזינים אחרים, בהתאמה). בהקשר זה מעניין לציין מחקר שנערך בארץ. במחקר זה נבדקו עמדותיהם של פסיכולוגים בנוגע לתכניות רדיו פסיכולוגיות. נמצא שפסיכולוגים רואים תכניות אלה בחיוב, מאמינים בתרומתן לפי נים ולמאזינים, ומדגישים את הערך האינפורמטיבי של המדיום. הממצאים מרמזים על כך שעמי דת הפסיכולוגים בנושא נקבעות על פי פרופיל אידאולוגי שנוגע ליכולתו של המאזין להשתמש

מרגישים חופשיים לבחור במה לצפות. אלמנט הכפייה של מסרים פסיכולוגיים נוטרל, והתופעה של חשיפת-יתר, שגרמה לעיונות כלפי פסיכולוגים, לא קיימת. עם זאת, כדאי לשים לב לאמונת הציבור שייעוץ פסיכולוגי בכלי התקשורת הוא חסר אחריות. מוצע לשים דגש על וויסות הייצוגים בכלי התקשורת, ועל מקצועיות הפסיכולוגים שמופיעים בהם. רצוי אולי לנקוט דרכים נוספות, כגון הסברה (במסגרת התכניות עצמן או במקומות אחרים בכלי התקשורת), על מטרותיו הייחודיות של הייעוץ בכלי התקשורת, בשונה מן התהליך הטיפולי. אם כך, יש עמדות חיוביות כלפי הפסיכולוגיה, סטאטוס גבוה, הערכה רבה, ואמונה גבוהה בתרומה וביכולת לעזור. אף על פי שיש חרדות, ביקורת, וטענות, ההערכה והסטאטוס של המקצוע גוברים על כך. אך בל נוח על זרי הדפנה. הממצא המדאיג ביותר במחקר זה, הוא הפער בין האמונה בתרומתו של הייעוץ הפסיכולוגי במקרה של בעיה נפשית, לבין הנכונות לפנות לטיפול. עדיין קיימים סטריאוטיפים, שגם אם הנשאל אינו מחזיק בהם, הוא חושש שאחרים כן... לכן, חשוב מאוד שמחקרים עתידיים יבדקו לעומק את סוגיית פער השירות; טיבו, היקפו והסיבות לו; מהם הסטריאוטיפים שיוצרים אותו ותורמים לו, האם חוסר הבנת התחום יוצר איום לערך העצמי, או תורם לו, וכיצד ניתן לנטרל השפעות אלו ולצמצם את פער השירות. הרי לא די שיעריכו אותנו, חשוב גם שיפנו אלינו בחופשיות בשעת הצורך.

ביבליוגרפיה

רביב ע. ואבוהב א. (תשס"ג). סוגיות אתיות בייעוץ ובטיפול באמצעי התקשורת. בתוך: שפיר ג., אכמון י., ווייל ג. (עורכים). סוגיות אתיות במקצועות הטיפול והייעוץ הנפשי. הוצאה: י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית ירושלים.

רביב ע. וארנון ג. (1988). פסיכולוגיה באוויר - ייעוץ מעל גלי האתר. *פסיכולוגיה. תשמ"ט*, עמ' 41-48.

Benjamin, L. T. Jr. (1986) Why don't they understand us? A history of Psychology's public image. *American Psychologist*, 41. 941-946

Fisher, J. D., Nadler, A. & Wihitcher-Alagna, S. (1982). Recipient reaction to aid: A conceptual review. *Psychological Bulletin*, 91 27-54

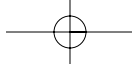
Fonagy, P. (1988). Prevention, the appropriate target of infant Psychotherapy. *Infant Mental Health Journal*, 19, 124-150

Geraland, A.F. & Zigler, E.F. (1994). Psychological correlates of help seeking attitudes among children and adolescents. *American Journal of Orthopsychiatry*, 64(4), 586-593.

Guest, L.(1948). The public attitudes toward psychologist. *American Psychologist*, 3, 135-139.

Hartwig, S.G., Delin, C. (2003). How unpopular are we? Reassessing Psychologist's public image with different measure of favourability. *Australian Psychologist*, 38(1), 68-72.

Kushner, M. G. & sHER, K.J. (1991). The relation of treatment fearfulness and Psychological service utilization: An overview. *Professional Psychology Research and practice*, 22(3), 196-203.

נכונות להתנסות ועוד. אפשר לראות בו מעין מחקר-על גישושי, שממנו ניתן לצאת למחקרים נוספים בכל תת-נושא שעסק בו.

מסקירת הספרות שערכנו עלה שבסה"כ המחקר אינו מאשר את חששותיהם של פסיכולוגים רבים בנוגע לתדמית שלילית בציבור. הפופולאריות של הפסיכולוגיה עלתה במהלך השנים, הן כמקצוע בפני עצמו והן בהשוואה למקצועות אחרים. (בהסתייגות של הבדלים בין מקומות בעולם ומתודות שונות). עם זאת, המצב רחוק מלהיות מושלם, ועדיין קיימים סטריאוטיפים וסטיגמות, המתבטאים בעיקר במתודה העושה שימוש בשאלות פרטניות יותר.

כמו כן, סוגייה שמדאיגה חוקרים רבים היא, שעל אף השיפור שחל עם השנים, עדיין קיים חוסר הבנה לא קטן בנוגע לשאלה מהי פסיכולוגיה ומה פסיכולוגים בעצם עושים.

במחקר הנ"ל נבדקה מידת הבנתו של הציבור בשאלה זו רק בעקיפין – באמצעות שאלות על חשיבות הפנייה במקרים שונים. בעתיד חשוב לבדוק את הסוגייה לעומק מאחר שהתגלתה כבעייתית כבר במחקרים קודמים.

חוסר ההבנה שקיים בציבור בנוגע לתחום, לטענת חוקרים רבים, מתבטא בין השאר ב'הטיה הקלינית' (קרי, האמונה שכל הפסיכולוגים הם קלינאים). מן הסקר שערכה הסתדרות הפסיכולוגים גים קשה לדעת אם אמנם קיימת הטיה כזו. המחקר הנ"ל עוסק מלכתחילה בהיבט הייעוצי/טיפולי של הפסיכולוגיה ולא נוגע בתחומים אחרים, כגון מחקר. ההטיה הקלינית נמצאה במחקר זה, במרומז לפחות, מציעה שרוב הציבור סבור שחשוב לפנות לפסיכולוגים בעיקר במקרה של בעיות נפשיות, ופחות במקרים כגון יעוץ תעסוקתי. מעניין לבדוק עד כמה מודע הציבור לתחום המחקר רי של הפסיכולוגיה, ומהן עמדותיו ביחס אליו.

גם במחקר זה, בדומה לרבים אחרים, נמצא שבסה"כ העמדות כלפי הפסיכולוגיה הן חיוביות: קיימת הערכה רבה כלפי פסיכולוגיה ופסיכולוגים, ואמונה בתרומה למטופל.

מחקרים שעסקו בהשוואה בין פסיכולוגיה לתחומים דומים גורסים שניכרת אמנם הבחנה בין המקצועות השונים, אך עדיין קיימת חפיפה נתפסת בין פסיכולוגיה לבין מקצועות אחרים, ובעיקר פסיכיאטריה. כמו כן נראה שבמהלך השנים עלתה מידת הפופולאריות של הפסיכולוגיה על חשבון תחומים אחרים, כגון רפואה ופסיכיאטריה.

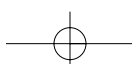
במחקר הנ"ל עלה שאכן, הציבור מאמין שפסיכולוגים הם המקור הכדאי ביותר לקבלת עזרה בכל הנוגע לבעיות נפשיות, הרבה יותר מאשר פסיכיאטרים או רופאי משפחה. כמו כן, חלק ניכר מהציבור סבורים שיש הבדלים בין יועץ חינוכי לפסיכולוג.

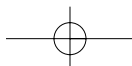
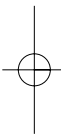
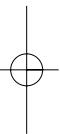
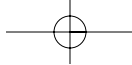
בשל קוצר היריעה לא התייחסנו לשאלת הסטטוס המקצועי במאמר זה, אך היא קשורה בהחלט לתדמית הפסיכולוגיה בציבור. סטטוס גבוה עשוי למשוך לקוחות, להשיג תקציבים, ולמשוך אנשים למקצוע הפסיכולוגיה. מתוך ההערכה הרבה שעלתה בציבור כלפי המקצוע, ניתן להסיק שהסטטוס של הפסיכולוגיה הוא ככל הנראה גבוה, אם בגלל הקושי להתקבל ללימודים, ואם בשל שנות הלימוד הרבות והדרך הארוכה שעובר כל פסיכולוג בדרך למקצוע. זהו תת-נושא חשוב ורלוונטי, וגם אותו יש לחקור לעומק.

הדיכטומיה שעלתה במחקרים אחרים בנוגע לתחומי ההתמחות של הפסיכולוג לעומת הפסיכיאטר, דהיינו, שפסיכולוגים מתאימים יותר לטפל בבעיות 'נורמאליות', ופסיכיאטרים בבעיות 'חמורות', לא עלתה במחקר הנ"ל. הפסיכולוג נתפס כגורם כדאי יותר לפנייה, הן אם לקה האדם בהלם עקב אירוע טרור, והן אם נתקף פחד. עם זאת, הדיכטומיה נבדקה רק בנוגע לבעיה נפשית שנוצרת בעקבות אירוע טרור, דהיינו, בעיה תגובתית, השונה למשל, ממחלת נפש מולדת, או מדיכאון קליני שאינו תגובתי. ניתן לבדוק בהמשך מהם ההבדלים הנתפסים בין שני התחומים, אם בכלל, מהם התחומים הנתפסים כ'חזקים' בכל אחת מהדיסציפלינות, והאם דיכטומיה נתפסת זו קיימת גם בנוגע למקרים אחרים, כגון מחלות נפש.

נראה שגם החששות בנוגע לנזק הפוטנציאלי לתדמית הפסיכולוגיה עקב יצוגיה בכלי התקשורת הופרכו, במידת מה לפחות, במחקר זה. שלא כמו במחקר שנעשה אחרי מלחמת המפרץ, כיום הממצאים מעודדים הרבה יותר. יש אמנם נקודות דמיון בין המצב בארץ אז והיום: גם היום אנחנו במצב מלחמה (גם אם מתמשך ולא נקודתי), גם היום ישנה מידה רבה של חוסר אונים בציבור בנוגע למצב הבטחוני, וסביר להניח שגם היום קיים חוסר אמון במנהיגים שלא מצליחים לצאת מהבוץ... אך ישנו הבדל עיקרי אחד: כיום, בעידן ריבוי הערוצים, חופש הבחירה גדול יותר, ואנשים

**מסקירת הספרות
שערכנו עלה שבסה"כ
המחקר אינו מאשר
את חששותיהם של
פסיכולוגים רבים בנוגע
לתדמית שלילית
בציבור. הפופולאריות
של הפסיכולוגיה
עלתה במהלך השנים,
הן כמקצוע בפני עצמו
והן בהשוואה
למקצועות אחרים**

- Lipsey, M.W. & Wilson, D.B. (1993). The efficacy of psychological, educational, and behavioral treatment: Confirmation from meta-analysis. *American Psychologist, 48*, 1181-1209.
- Murstein, B. I., Fontaine, P. A. (1993). The public's knowledge about psychologists and other mental health professionals. *American Psychologist, 48*, 839- 845
- Nadler, A., Fisher, B. N., & DePaulo, B. N. (1983). *Applied perspectives on help - seeking and receiving*. New York: Academic Press.
- Nadler, A. & Fisher, J.D. (1986). The role of threat to self- esteem and perceived control in Recipient reaction to aid: Theory development and empirical validation. In: L. Berkowitz (Ed), *Advances in Experimental Social Psychology (Vol. 19, pp. 81-123)*. New- York: Academic press.
- Nadler, A. (1997). Personality and help- seeking: Autonomous versus dependent seeking of help. In G. Pierce, B. Lakey, I.G. Sarason & B. Sarason (Eds.), *Sourcebook of Theory and Research on Social Support and Personality* (pp. 379 -408). New York: Plenum.
- Pallak, M. S. & Kilburg, R.R. (1986). Psychology, public affairs, and public policy: A strategy and review. *American Psychologist, 41*, 933- 940.
- Raviv, A., Raviv, A. & Yunovitz, R. (1989). Radio psychology and psychotherapy: Comparison of client attitudes and expectations. *Professional Psychology: Research and Practice, 20* (2), 67- 72.
- Raviv, A., Raviv, A., Kleiner-Paz, I. & Reisel, E. (1995). Israely psychologists' attitudes toward radio psychology: Emergence of ideological profile. *World Psychology, 1* (4), 79- 98.
- Raviv, A., Sills, R., Raviv, A., & Wilansky, P. (2000). Adolescents' help-seeking behavior: the difference between self and other referral. *Journal of Adolescence, 23*, 721-740.
- Raviv, A., Raviv, A., Propper, A., & Fink, A. B. (2003). Mothers' attitude toward seeking help for their children from school and private psychologists. *Professional Psychology: Research and Practice, 34* (1), 95- 101.
- Schindler, F., Berren, M. R., Hannan, M. T., Beigil, A., & Santiago, J. M. (1987). How the public perceives psychiatrists, psychologists, nonpsychiatric physicians, and members of the clergy. *Professional Psychology: Research and Practice, 18*, 371- 376.
- Stefl, M.E., & Prosperi, D.C. (1985). Barriers to mental health service utilization. *Community Mental Health Journal, 21*, 167-178.
- Szykiersky, D., Raviv, A. (1995). The image of the psychotherapist in literature. *American Journal of Psychotherapy, 49* (3), 405- 415.
- Webb, A. S., & Speer, J. R. (1986). Prototype of profession: Psychology's public image. *Professional Psychology: Research and Practice, 17* (1), 5- 9.
- Wood, W., Jones, M., & Benjamin, L.T. (1986). Surveying psychology's public image. *American Psychologist, 41*, 947- 953.